

Roman Sowiński

Organizacja i zadania systemu notarialnego we współczesnych Chinach¹

I. Wstępne uwagi metodologiczne

1.1. Do pewnego momentu trudną do przebrnięcia przeszkodą w poznawaniu instytucji prawnych Chin była bariera językowo-pojęciowa² i brak

---

¹ Autor zdaje sobie doskonale sprawę z faktu, że funkcje notarialne nie pojawiły się w Chinach z momentem powstania Chińskiej Republiki Ludowej. Jeśli przyjąć za pewnik, że są one składnikiem każdej cywilizacji, w której istniało pismo (J. – Ph. L e v y, *Coup d'oeil d'ensemble sur l'histoire de la preuve littéraire*, Paris 1987, s. 20), państwo chińskie było bodaj pierwszym w świecie, w którym się pojawiły. Niewątpliwie zaś pozostaje pierwszym, w którym osoby wykonujące funkcje notarialne spisywały składane oświadczenia z użyciem dziś normalnego dlań „nośnika”, tj. na papierze. Wynalazek papieru, datowany na 105 r. n. e., przypisuje się Zhang Hengowi; patrz R. T e m p l e, *Geniusz Chin. 3000 lat nauki, odkryć i wynalazków*, Warszawa 1994. Jednym z istotnych powodów podjęcia badań i prezentacji notariatu (problemów notarialnych) współczesnych Chin był zbliżający się moment przyjęcia notariatu ChRL do Międzynarodowej Unii Notariatu Łacińskiego (UINL), co ma poprzedzać organizowane w Szanghaju w dniach 15-18 stycznia 2003 r. Międzynarodowe Seminarium „Notariat i rozwój ekonomiczny”. Artykuł niniejszy jest pierwszym z planowanej serii. Następne poświęcone mają być organizacji korporacyjnej notariatu chińskiego i prawu chińskiemu jako bazy czynności notarialnych.

² Na bariery występujące po stronie chińskiej w absorbowaniu kultury zachodniej w ChRL zwraca uwagę R. Sławiński, wymieniając wśród nich barierę językową, barierę ideologiczną i barierę tradycji; patrz R. S o w i ń s k i, *Westernizacja kultury chińskiej – Blaski i cienie*, [w:] *Kultury pozaeuropejskie i globalizacja. Zderzenia*, red. J. Zdanowski, Warszawa 2000, s. 115-127.

źródłowych dokumentów. Ostatnie ćwierćwiecze XX w. przyniosło wyraźne zmiany w sferze dostępności do materiałów prawnych. Tak dzięki otwarciu chińskich ośrodków informacyjno-dokumentacyjnych, jak i systematycznym działaniom europejskich i amerykańskich ośrodków badawczych i analitycznych³. Zarówno tych pracujących dla celów naukowych, jak i dla innych celów⁴.

1.2. Co do bariery językowej i pojęciowej, to o ile ta pierwsza niknie za sprawą licznych już tłumaczeń tekstów chińskich na języki europejskie⁵, o tyle ta druga nadal stanowić może poważną przeszkodę w zrozumieniu znaczenia terminów prawniczych i charakteru poszczególnych instytucji społeczno-prawnych⁶. Z tego powodu, przy omawianiu zjawisk społecznych, politycznych, prawnych czy ekonomicznych Chin konieczne jest ciągle odwoływanie się do bazy kulturowej i stała refleksja metodologiczna, nie narzucania europejskiej (czy szerzej Zachodniej) kalki kulturowej na instytucje prawa chińskiego.

³ Chodzi tu zwłaszcza o teksty źródłowe wydawane przez pekińskie Foreign Language Press, a także materiały opisowe i analityczne zamieszczone w czasopiśmie Beijing Review (wcześniej Peking Review) i serwisach wydawniczych China Handbook Series (Pekin – Beijing). W ostatniej dekadzie obserwuje się wzmoczoną działalność informacyjną (a przynajmniej ułatwienia w dostępie do źródeł) za sprawą China Legal System Publishing House, wydającego Laws and Regulations of the People's Republic of China, co jest skutkiem aktywności Biura Spraw Legislacyjnych Rady Państwowej (rządu) ChRL (*State Council of the People's Republic of China*).

⁴ Przędują w tym ośrodki badań sinologicznych w USA, Francji, Wielkiej Brytanii i Niemczech.

⁵ Ale nie znika zupełnie. Wystarczy porównać tekst Konstytucji ChRL w tłumaczeniu angielskim, francuskim i rosyjskim, aby przekonać się, jak różne ostatecznie terminy, a w konsekwencji znaczenia przypisuje się używanym w niej wyrażeniom, np. opisującym strukturę organizacyjną władz publicznych w tym kraju.

⁶ Pojęcie instytucji, w tym instytucji prawnych traktowane tu musi być szeroko, z racji zakorzenienia prawa w zwyczajach i moralności. Można byłoby zatem stosować definicję T.B. Veblena, wedle której są to „utrwalone zwyczaje myślenia wspólne dla ogółu danej społeczności” (*The Place of Science in Modern Civilization and other Essays*, New York 1919, s. 239) czy definicję G.M. Hodgsona, że jest to działanie tradycji, zwyczaju i legalnych ograniczeń zmierzających do tworzenia trwałych i zrutyinizowanych wzorów zachowań (*Economics and Institutions*, Cambridge – Oxford 1996 r. s. 10). W obszarze naszych badań interesujące byłoby rozważanie na temat różnic w pojmowaniu np. „prawa”, „ustawy”, ale i „własności”, „autonomii woli” na gruncie szeroko rozumianej kultury chińskiej i europejskiej. To wszystko, z założeniem znalezienia dokładnych europejskich odpowiedników chińskich ideogramów (języka urzędowego) oznaczających wyżej wymienione instytucje.

1.3. Jeśli chodzi o ostatnie dwudziestolecie, to w Polsce, zaraz po uchwaleniu konstytucji ChRL z 1982 r.⁷, na fali rosnącego zainteresowania przeobrażeniami w polityce i ustawodawstwie Chin Ludowych ukazało się szereg opracowań dotyczących ustroju politycznego⁸, systemu prawnego⁹, a także funkcjonowania (a raczej deklarowanych zasad funkcjonowania) najważniejszych instytucji życia publicznego¹⁰. Szerszy oddźwięk w literaturze – w tym także polskiej – znajdowały zapowiadane (a potem w różny sposób realizowane) reformy życia społecznego, a zwłaszcza gospodarczego¹¹.

1.4. Zapomniane dziś zasługi w przybliżaniu Polakom kultury (w tym prawnej) Chin miał swego czasu Komitet Badań nad Krajami Światowego Systemu Socjalistycznego, działający przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk¹². W pewnym okresie informacje na temat stanu prawa i ekonomii

---

⁷ Konstytucja ChRL z dnia 4 grudnia 1982 r., czwarta z kolei, jest najdłużej obowiązującą z dotychczasowych. Poprzednie uchwalono w 1954 r., w 1975 r. i 1978 r. Pierwsza z nich wzorowała się wyraźnie na konstytucji ZSRR z 1936 r. Konstytucja z 1975 była wynikiem, a zarazem formalną podstawą, przeobrażeń wywołanych rewolucją kulturalną. Z kolei Konstytucja z 1978 r. potwierdzała na poziomie ustawy zasadniczej zadeklarowany na XI Zjeździe KPCh w 1977 r. koniec tej rewolucji, a właściwie – zgodnie z oficjalnym uzasadnieniem Konstytucji z 1978 r. – otwierała nowy etap rewolucji socjalistycznej; patrz *Bericht über Abänderung der Verfassung*, Peking Rundschau 1978, nr 11, s. 17. W konstytucji z 1982 r. dokonano trzech dość istotnych modyfikacji, wynikających ze zmiany kursu KPCh w kwestiach ekonomicznych. Pierwszą poprawkę do Konstytucji z 1982 r. uchwalono 12 kwietnia 1988 r., drugą 29 marca 1993 r., trzecią 15 marca 1999 r.

⁸ Patrz: np. B. B a n a s z a k, *Nowa konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej*, PiP 1984, nr 8, s. 81-91; R. C h r u ś c i a k, *Główne instytucje ustroju politycznego Chińskiej Republiki Ludowej (Po uchwaleniu Konstytucji z 1982 r.)*, Studia Nauk Politycznych 1987, nr 1, s. 49-73 i cyt. tam lit. obcojęzyczna.

⁹ Patrz np. B. B a n a s z a k, *Koncepcja prawa w Chińskiej Republice Ludowej i jej realizacja*, PiP 1985, nr 10, s. 87-97 i cyt. tam lit. obcojęzyczna.

¹⁰ Patrz: np. Z. R y b i c k i, *Organizacja pracy rządu Chińskiej Republiki Ludowej*, OMT 1985, nr 10, s. 37-39.

¹¹ Patrz np. China's Changed Road to Development Program on Press 1984 r.; A. I z j u m o w, *Formiowanie nowego chozjastwiennego mechanizmu w KNR*, Woprosy Ekonomiki 1988, nr 5, a w lit. polskiej zwłaszcza F. S t a c h o w i a k, *Gospodarka narodowa Chińskiej Republiki Ludowej (1949-1982)*, Warszawa 1984; M. S t r z y ż e w s k a, *Reformowanie własności w ChRL*, Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy 1989, nr 4, s. 101-120 i cyt. tam lit.

¹² Patrz np. Konferencja naukowa zorganizowana przez ten Komitet z okazji 40-lecia ChRL, Materiały Studialne KBKŚSS 1989, nr 4.

w ChRL czerpane były w Polsce głównie z opracowań rosyjskojęzycznych. Pomijając aspekty ideologiczno-propagandowe, dawało to możliwość całkiem niezłego rozeznania co do deklarowanych przez władze chińskie i formalnie dekretowanych działań¹³. Ostatnimi czasy poznawanie aktualnych problemów ekonomicznych, politycznych i społecznych ChRL następuje głównie poprzez opracowania anglojęzyczne. I choć zapóźnienia w ich przyswajaniu na gruncie polskim są dość znaczne, dają to możliwość w miarę szerokiego oglądu sytuacji politycznej, ekonomicznej i społecznej Chin Ludowych.

Wbrew pozorom problematyka sinologiczna jest stale obecna w polskiej literaturze naukowej¹⁴ i jurnalistyce¹⁵. Niestety, liczba poważnych opracowań z zakresu prawa chińskiego jest stosunkowo niewielka. W większości przypadków kwestie prawne omawiane są przy okazji prac kulturoznawczych, filozoficznych czy ekonomiczno-politycznych.

---

¹³ Chodzi tu o prace autorów rosyjskich (radzieckich) np. G.W. Astafiew, *Gosudastwiennyj stroj KNR*, Moskwa 1988. Prócz wydawnictw zwartych bogatym źródłem informacji nt. ChRL były Problemy Dalekiego Wostoka, Woprosy Ekonomiki i Sowriemiennoje Gospodarstwo i Prawo, jak i drukowane w języku rosyjskim oryginalne prace chińskie.

¹⁴ Patrz m. in. A. Halimarski, *Globalizacja polityki zagranicznej Chin*, Sprawy Międzynarodowe 1987, nr 6; K. Starzyk, *Zagraniczne inwestycje w gospodarce chińskiej*, Sprawy Międzynarodowe 1988, nr 5, s. 59 i nast.; J. Rowiński, *Z zagadnień polityki zagranicznej Chin*, Warszawa 1989; A. Maryański, A. Halimarski, *Chiny*, Warszawa 1990; J. Kofman, W. Roszkowski, *Reformy systemowe w Chinach*, Studia Polityczne 1994, nr 3, s. 109-134; K. Jasiecki, *Socjalistyczna modernizacja a chiński model transformacji systemowej*, Studia Polityczne 1994, nr 3, s. 135 i nast.; R. Sławiński, *Tradycja w Chinach współczesnych*, Acta Asiatica Varsoviensia 1993, nr 7, s. 19-35; te go ż, *Rola jednostki w społeczeństwie konfucjańskim*, [w:] *Uniwersalizm praw człowieka. Idea a rzeczywistość w krajach kultur pozaeuropejskich*, Warszawa 1998, s. 19-35; W. Dziak, *Chiny – wschodzące supermocarstwo*, Warszawa 1996; W. Dziak, M. Burdelski, *Chiny u progu XXI wieku*, Toruń 1997.

¹⁵ Patrz m. in. R. Kapuściński, *Podróż – kalejdoskop 98*, Gazeta Wyborcza z dnia 31.12.1996-01.01.1997 r.; E. Mokrzycki, *Kapitalizm oswojony*, Gazeta Wyborcza z dnia 11-12.08.2001 r.; A. Wielowieyski, *Zderzenie cywilizacji*, Rzeczpospolita z dnia 28-29.03.1998 r.; B. Zubowicz, *Lekeja obyczajów*, Rzeczpospolita z dnia 01-02 1997 r.; K. Darewicz, *Meandry gospodarki Państwa Środka*, Rzeczpospolita z dnia 29.09.1993 r.

W Polsce publikowano też, choć bardzo rzadko, oryginalne prace autorów zagranicznych¹⁶ – w tym także chińskich¹⁷. Dotyczyły one zagadnień kultury, polityki (w tym zwłaszcza zagranicznej) i ekonomii (to szczególnie po 1978 r.), a ostatnio także reform administracyjnych¹⁸.

Dla osób badających kwestie notarialne w szerszym, prawnym kontekście niezastąpionym źródłem mogą być dokumenty i analizy przygotowywane przez Międzynarodową Unię Notariatu Łacińskiego (UINL)¹⁹. Stanowiły one ważne źródło przy opracowywaniu niniejszego artykułu.

II. Władza państwowa ChRL na tle założeń filozoficzno-etycznych konfucjanizmu

2.1. ChRL jako państwo unitarne o scentralizowanym systemie organizacyjnym dzieli się na cztery główne szczeble władzy i administracji²⁰. Zgodnie z art. 30 Konstytucji ChRL, są nimi, poza naczelnymi władzami politycznymi i państwowymi²¹:

---

¹⁶ Patrz np. J. Needham, *Nauka i społeczeństwo w Chinach i na Zachodzie*, tłumaczenie z angielskiego J. Kałużyńska, Warszawa 1984; W. Quassier, *Nowa reforma rolna w Chinach. Od komun ludowych do rolnictwa chłopskiego*, *Więś Współczesna* 1987, nr 8, s. 105-116.

¹⁷ Patrz: np. Z. Ziyang, *Droga socjalistyczna o chińskiej specyfice*, Warszawa 1987; D. Xiaoping, *Chińska droga do socjalizmu*, Warszawa 1988; patrz też przypis 18.

¹⁸ Patrz np. J. Kaja, *Xinii Yu, Two roads, one goal – The comparision of polish and chinese administrative reform (Dwie drogi, jeden cel – porównanie polskiej i chińskiej reformy administracyjnej)*, *Polityka Gospodarcza* 2000, nr 3, s. 17-23.

¹⁹ Chodzi głównie o dokumentację Commission de la Cooperation Notariale Internationale (CCNI) U.I.N.L.

²⁰ The American Journal of Comprehensive Law, 1982, No 3; patrz też B.M. Banaszak, *op. cit.*

²¹ Najwyższym organem państwowym o kompetencjach ustawodawczych jest Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych (OZPL), wyłaniane na 4-letnią kadencję w wyborach pośrednich z przedstawicieli zgromadzeń lokalnych prowincji, regionów autonomicznych i miast wydzielonych, a także wojska oraz Chińczyków zamieszkałych za granicą. Na czele OZPL stoi Stały Komitet (Rada Stała) OZPL. Naczelnym organem wykonawczym w systemie politycznym ChRL jest Rada Państwowa. Głową państwa jest Przewodniczący ChRL, działający zgodnie z uchwałami Prezydium (Stałego Komitetu) OZPL.

1) prowincje²² i wielkie miasta na prawach prowincji (miasta podporządkowania centralnego²³) oraz regiony autonomiczne.

2) okręgi (prefektury) i większe miasta²⁴,

3) dystrykty (powiaty), w tym także powiaty autonomiczne oraz dzielnice większych miast i mniejsze miasta,

4) kantony (gminy), w tym także gminy autonomiczne, dzielnice w mniejszych miastach i wsie²⁵.

Miasta podporządkowania centralnego (*Municipality directly under the Central Government*) i inne większe miasta dzielą się na dystrykty (powiaty) i kantony (gminy). Okręgi (prefektury) autonomiczne dzielą się na powiaty, powiaty autonomiczne i miasta.

Na każdym z ww. szczebli funkcjonują Zgromadzenia Ludowe i rządy (zarządy) lokalne, a także Biura Sprawiedliwości, będące swoistymi odpowiednikami Ministerstwa Sprawiedliwości działającego na szczeblu centralnym państwa. Dodajmy, że zgodnie z konstytucją ChRL nad przestrzeganiem praworządności czuwa Najwyższa Prokuratura Ludowa. Jest to organ kolegialny, wybierany przez Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych. Na czele Najwyższej Prokuratury Ludowej stoi Prokurator Generalny, zaś w terenie działają organy prokuratur lokalnych. Wymieniamy je w tym miejscu, gdyż zgodnie z Konstytucją ChRL z 1982 r. uznaje się Prokuraturę Ludową za organ nadzoru prawnego²⁶. Tak więc, jego działania nadzorcze obejmować się będą także notariat.

---

²² W Chinach istnieją 23 prowincje (*sheng*); patrz Encyklopedia Politologii, red. Żmigrodzki, t. 2, Kraków 2000, s. 68. Z danych dotyczących połowy lat 90-tych ubiegłego wieku wynika, iż ChRL dzieliła się na 22 prowincje, 5 regionów administracyjnych i 3 miasta wydzielone; patrz Nowa Encyklopedia Powszechna, Warszawa 1995, t. 1, s. 702-703; patrz przypis 60.

²³ Są to Pekin (ponad 12 i pół miliona mieszkańców), Szanghaj (ponad 7,5 mln), Tianjin (prawie 5 mln). Inne, ale także wyodrębniające się, uprawnienia mają duże miasta Shenyang, Wuhan i Guangzhou. Informacje dotyczące wielkości miast chińskich są mocno zróżnicowane w zależności od źródła, np. Mały Rocznik Statystyczny, Warszawa 2002, podaje, że Pekin zamieszkuje 7 mln 607 tys. mieszkańców (patrz tabl. 13 (301), s. 500).

²⁴ Liczba mieszkańców nie zawsze odgrywa decydującą rolę przy zaliczaniu jednostek podziału terytorialnego do poszczególnej kategorii.

²⁵ Podział na wsie jako jednostki administracyjne nie do końca jest jasny. Z pewnością większe z nich mają charakter pomocniczych jednostek podziału administracyjnego w naszym, polskim rozumieniu.

²⁶ Patrz art. 129 Konstytucji ChRL.

Równie hierarchiczne i wieloszczeblowe są struktury władz lokalnych, a także wewnętrzna organizacja rządów (centralnego i lokalnych), ministerstw, komitetów rządowych²⁷ i ich odpowiedników w terenie. Całą strukturę państwa – i jak się wydaje ciągle także społeczeństwa – przenika idea centralizmu i wielopoziomowych podporządkowań, sięgających ostatecznie władzy pekińskiej. Z pewnymi tylko atrybutami dla ośrodków władzy lokalnej, zwłaszcza silnych regionów i stref specjalnych²⁸.

2.2. Wpływ Konfucjusza²⁹ i koncepcji konfucjańskich³⁰ oraz późniejszych ich transformacji³¹ a także neokonfucjanizmu³² na organizację państwową i procesy podejmowania decyzji jest tu oczywisty. Głęboko

---

²⁷ Mimo działań redukujących liczbę jednostek organizacyjnych administracji centralnej nadal jest ona bardzo wysoka. Na mocy uchwał OZPL z marca 1982 r. (tego samego, który otworzył drogę regulacji prawnej notariatu) zmniejszono liczbę ministerstw i urzędów centralnych z 98 do 52 (sic!); patrz W. R o s z k o w s k i, *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 r.*, Warszawa 2002 r., s. 346 – 347.

²⁸ Oczywiście odrębny status mają Hongkong i inne „niezespalone” z ChRL terytoria. O tym mowa w innym miejscu niniejszego artykułu.

²⁹ Konfucjusz (chiń. Kung-cy; Kung – fuy; Kung – ciu), 551-479 r. p. n. e.; patrz np. M.J. K u e n s t l e r, *Sprawa Konfucjusza*, Warszawa 1983; T. Ż b i k o w s k i, *Konfucjusz*, Warszawa 1960 r.

³⁰ W bardzo wielkim uproszczeniu chodzi tu zwłaszcza o konfucjańską koncepcję *dao* konwencjonalnego, utrwalającą hierarchiczność ról społecznych i podporządkowanie podmiotom wyższym, co ostatecznie doprowadziło do odrzucenia przez konfucjanistów egalitarystycznych kodeksów praw (patrz np. *Dialogi Konfucjańskie*, Ossolineum 1976, przekład K. Czyżewska-Madajewicz, M.J. Künstler, Z. Tłumski), a także o wiązaną z Mencjuszem (IV w. p.n.e.) koncepcję *li* (rytuału obyczaju) dowodzącą istnienia w człowieku naturalnej predyspozycji do okazywania szacunku i podporządkowywania się osobom stojącym wyżej w hierarchii społecznej. Równie duże znaczenie w tym względzie miała koncepcja *hiao* (miłości synowskiej) i związane z nią powinności; patrz *The Book of Mencius*, tłum. ang. D.C. Law, Harmondsworth Penguin Books 1970.

³¹ Niektóre postawy społeczne także we współczesnych Chinach, zwłaszcza relacje między prawem – adresatem norm prawnych a podmiotem stosującym prawo można tłumaczyć elementami etyki chińskiej epoki klasycznej, zwłaszcza koncepcji *szy – fei* (tak – nie; słusznie – niesłusznie), zgodnie z którą wrodzona zdolność rozróżniania tego, co *szy* i tego, co *fei* wzmacniana jest w działaniu i przekształca się w praktyczną mądrość (wiedzę), dopełniając prawo; por. Ch. H a n s e n, *Etyka chińska epoki klasycznej*, [w:] *Przewodnik po etyce*, Warszawa 2000, s. 99 i 113.

³² Neokonfucjanizm, któremu jednolitą postać nadał Zhu Xi (1130-1200), datowany od połowy X w. n.e. wiele czerpał z doktryn buddyjskich i taoistycznych. Utrzymywał jednak, że zasadą porządkującą relacje społeczne (w państwie, zakładach wytwórczych, klanie, rodzinie) jest formalna zwierzchność władcy nad poddanym, starszego pracownika

utrwalony jest w świadomości społecznej (narodowej) Chińczyków paternalizm, korporacjonizm, tradycjonalizm, konformizm i pragmatyzm³³. Hierarchiczna budowa układów społecznych, subordynacja wobec władzy zwierzchniej (ale i też bezpośrednio nadrzędnej), stosowanie się do ustalonych urzędniczych wymogów prawnych – w tym zwłaszcza proceduralnych – stanowiły najważniejsze cechy klasycznego (pierwotnego) konfucjańskiego widzenia struktur państwowych, klanowych, rodzinnych i sposobów zarządzania nimi³⁴. Mimo ruchów antykonfucjańskich³⁵ idee konfucjańskie i współgrające z nimi idee taoistyczne są ciągle głęboko utrwalone w świadomości społecznej i wykorzystywane przez aktualne władze³⁶ zarówno polityczne, jak i administracyjne (państwowe), co wobec unii personalnych na stanowiskach rządowych i partyjnych ostatecznie na jedno wychodzi.

Choć rządy komunistyczne ChRL³⁷, Wietnamu i Korei Północnej uznały nauki i tradycje konfucjańskie za niegodne kultywowania³⁸, są one nadal jednak obecne w wielu państwach wschodnioazjatyckich, w tym w Chinach.

---

nad młodszym, męża nad żoną, itd. Utrwalał, a wręcz petryfikował struktury organizacyjne, nie dopuszczając do zmian i reform. Aż do końca panowania dynastii Qing (tj. do 1911 r.) próby reform zastanych porządków traktowano jako przeciwne naturalnemu (a więc dobremu) porządkowi.

³³ Patrz zwł. M. Gulczyński, *Współczesne systemy polityczne. Przewodnik do studiowania przedmiotu*, Zielona Góra 2002, s. 164-168.

³⁴ Patrz np. W.T. de Bary, *Sources of the Chinese Tradition*, New York 1960.

³⁵ W latach dwudziestych XX w. wykształcił się ruch antykonfucjański, zarzucając zwolennikom konfucjanizmu bezkrytyczne utrwalanie pozycji starszych, sprowadzanie kobiet do roli biernych wykonawczyń męskich poleceń, wymaganie posłuszeństwa od osób urzędowych pozbawionych rzeczywistego autorytetu, a wreszcie odgradzanie społeczeństwa chińskiego od osiągnięć i światowych. Zdaniem antykonfucjanistów takie postępowanie uniemożliwia postęp i jest nieefektywne, zwłaszcza w sferze gospodarczej, hamując przedsiębiorczość i nowatorstwo.

³⁶ Na temat współczesnych wpływów konfucjanizmu w Chinach patrz: *Dzisiejszy Konfucjonizm*, [w:] C. Scott-Littleton, *Mądrość Wschodu*, Warszawa 1998, s. 114-115.

³⁷ W niektórych opracowaniach stwierdza się, że na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych nastąpił w ChRL oficjalny „zwrot ku konfucjanizmowi”.

³⁸ K. Gawlikowski, *Nowa batalia o Konfucjusza*, Warszawa 1976; patrz też W. Namiotkiewicz, *Chiny w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych*, [w:] *Najnowsza historia Chin 1917-1976*, Warszawa 1976, s. 662-671 oraz 693 i nast.

³⁹ Por. np. R. Tokarczyk, *Współczesne doktryny polityczne*, Kraków 2000, s. 233-237; patrz też P. Gillert, *Czwarte pokolenie*, Rzeczpospolita z dnia 23.11.2002 r.

2.3. Respekt dla starszeństwa, rozciągający się na władze i układy hierarchiczne, ciągle jest zasadą porządkującą relacje społeczne. W efekcie w strukturach i działaniach administracji obserwować można oddanie służbie publicznej, szacunek dla dyrektyw władzy i lojalność wobec zwierzchników – z wszelkimi tego dobrymi i złymi skutkami.

Podstawą tych postaw pozostaje konfucjański wzorzec nacechowanych posłuszeństwem w relacjach dzieci – rodzice (a ściśle syna wobec ojca). Jako norma etyczna kreuje ona specyficzne układy organizacyjne i funkcjonalne w zakładach pracy, szkołach, organizacjach politycznych, itd. Choć w tym zakresie, w związku z nieuniknionym wpływem obyczajowości Zachodniej, zachodzą wyraźne zmiany, czego przejawem są buntury, manifestacje i inne publicznie objawiane oznaki niezadowolenia zwłaszcza przez młodzież i intelektualistów.

2.4. Konfucjańskie (czy odwołujące się do nich) wzorce postępowania funkcjonują w ChRL w ramach określonego ustroju politycznego odwołującego się do komunizmu, ale mającego swą chińską maoistowską odmianę. Jej cechami są subiektywizm i woluntaryzm, zasadzające się na prymacie polityki nad prawem, ekonomią i innymi aspektami życia społeczno- państwowego. W szczególny sposób maoizm jako doktryna i jako technika sprawowania władzy była komponowana z niektórymi założeniami konfucjanizmu³⁹. Doktryna Mao Tse – Tunga (Mao Zedonga) przejmowała z tych ostatnich kult władcy i ideę Państwa Środka z wyeksponowaniem władzy centralnej (pekińskiej). W efekcie rola KPCh w kształtowaniu reguł funkcjonowania społeczeństwa i państwa w zasadzie nigdy nie była kwestionowana w stosunkach wewnętrznych. Wpływ tradycji, ideologii oraz polityki na koncepcje ustrojowoprawne Chin jest nieporównywalny z europejską kulturą prawną. W Chinach ciągle za równorzędne z normami prawnymi uznaje się normy etyczne i dyrektywy polityczno-rządowe. Źródłem autorytetu prawa pozostaje władza państwowa⁴⁰, dlatego też m. in. rozstrzygnięcia organów KPCh stanowiły zawsze podstawę, wskazówkę i punkt odniesienia wszelkich poczynań w sferze praw i w sferze ich stosowania. Widać to wyraźnie, gdy zestawimy teksty dokumentów politycznych z projektami, a następnie przyjętymi już przepisami prawa.

---

⁴⁰ Por. F.H. Foster, *Codification in Post Mao China*, Cambridge University Press 1992; *Foundations and Limits of State Power in China*, red. S.R. Schram, London 1987.

2.5. Jeśli chodzi o sytuację notariuszy, to ma na nią wpływ m. in. wykształcona na przełomie XX i XXI wieku teoria „Trzech Reprezentacji”, nazywana też „kryształizacją zbiorowej mądrości partii”, propagowana przez Jijang Zemina – do listopada 2002 r. przewodniczącego KPCh. Dopuszcza ona członkostwo w partii także osób nie będących robotnikami, chłopami czy wojskowymi. Partia przestaje być awangardą jedynie klasy robotniczej, reprezentującej cały naród, a otwiera się na biznesmenów, intelektualistów i ludzi wolnych zawodów, uznawanych dotąd za elementy politycznie niepewne i „grupy eksploatorskie”.

Ważny ma być „stan świadomości politycznej i stan ducha”, a nie pochodzenie czy majątność. W tej ostatniej kwestii liczy się sposób zdobycia majątku i jego wykorzystywania „dla dobra socjalizmu”⁴¹. Nowa koncepcja daje szansę szerokiego członkostwa w KPCh notariuszy jako kategorii społecznej, także tych, którzy działać będą w zreformowanych biurach notarialnych. Wzmocni to ich pozycję społeczną i być może uchroni przed zarzutami „burżuazyjności” i „pasożytnictwa”. Dodajmy, że na odbywającym się w listopadzie 2002 r. XVI Zjeździe KPCh potwierdzono zamiar umacniania reform rynkowych i reform instytucjonalnych, zapoczątkowanych uchwałami dwóch poprzednich Zjazdów, w tym także wzmocnienia prawa i instrumentów prawnych „socjalizmu z chińskimi cechami”.

III. Ewolucja podstaw prawnych działalności notariatu chińskiego w II poł. XX wieku

3.1. Pierwszy akt prawny dotyczący notariatu, wydany przez Tymczasowe Rozporządzenie Rządu Chińskiego⁴² w 1951 r., postanawiał, że sprawami notarialnymi zajmować się będą terenowe sądy ludowe na poziomie powiatów i miast. Formalnie zatem można by mówić, że wydanie tego aktu otwiera okres funkcjonowania notariatu Chin Ludowych. W niektórych dokumentach wskazuje się jednak rok 1949 jako początkujący istnienie notariatu w ChRL.

---

⁴¹ Por. P. Gillert, *Kapitałiści – tak, demokracja – nie*, Rzeczpospolita z dnia 9-11.11.2002 r.

⁴² Będę używał tego określenia w odniesieniu do Rady Państwowej ChRL.

Niedługo potem, bo w 1954 r., służby notarialne władz terenowych poddano bezpośredniej kontroli państwowych organów nadzoru prawnego – tj. prokuratur.

W 1956 r. rząd ChRL postanowił powołać biura notarialne w miastach powyżej 300 tysięcy mieszkańców. W mniejszych miejscowościach czynności notarialne były nadal wykonywane przez sądy ludowe. W ich ramach działały Biura potwierdzeń autentyczności dokumentów.

W okresie rewolucji kulturalnej działalność biur notarialnych (a szerzej czynności notarialne) zamarła. Jedyne w kilku miastach sądy ludowe zachowały ich komórki, mające wykonywać tego typu czynności dla cudzoziemców. A to z racji skutków, jakie wywoływać mogły chińskie akty notarialne w obrocie międzynarodowym.

Po oficjalnym zakończeniu rewolucji kulturalnej (co wiąże się m. in. z uchwaleniem Konstytucji z 1978 r.), z początkiem lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku zaczęły pojawiać się warunki formalne i faktyczne do wzmacniania notariatu jako elementu systemu ochrony prawnej w Chinach. W dokumentach oficjalnych (np. w aktach rządowych) wskazuje się na rok 1979 jako rok „ustanowienia nowego ustroju notarialnego ChRL”. Fakt, iż na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku wyeksponowano w dokumentach politycznych, a potem uregulowano prawnie, zadania notariatu świadczy o rzeczywistości dużej roli, jaką władze chińskie przywiązują do tych zadań. Przypomnijmy, że regulacje prawne podobne w swych założeniach do przepisów prawa zachodniego zaczęły się pojawiać w Chinach dopiero w ramach reform Deng Xiaopinga, np. pierwszy kodeks karny ChRL powstał w 1979 r., a pierwszy kodeks cywilny w 1986 r.

3.2. Kolejne Rozporządzenie Tymczasowe Rządu ChRL – tym razem z 1982 r.⁴³ – przyznało „znaczenie prawne” aktom notarialnym. Ustalało też zasady działań notarialnych, zadania (ogólne) i czynności (konkretne) notariatu (biur notarialnych), a także podstawowe elementy procedur notarialnych. Rozporządzeniu, o którym mowa, towarzyszyły zarządzenia Ministra Sprawiedliwości ustalające „pilotażowe procedury” czynności

---

⁴³ Rozporządzenie Tymczasowe Chińskiej Republiki Ludowej z 13 kwietnia 1982 r. o notariacie (Interim Regulations of the Peoples Republic of China Concerning Notarization) – dalej jako Rozporządzenie Tymczasowe RT z 1982 roku lub RT.

notarialnych, prowadzenia archiwów aktów notarialnych i rozliczania się biur notarialnych jako urzędów państwowych. W swych postanowieniach wstępnych (art. 1) Rozporządzenie Tymczasowe z 1982 r. wskazuje na cel wydania, którym ma być „doskonaleństwo państwowego systemu notarialnego”, tak by przyczyniał się do utrwalenia socjalistycznego systemu prawnego (*to uphold the socialist legal system*)⁴⁴, zapobiegania konfliktom oraz zmniejszania liczby procesów sądowych i dalszych postępowań prawnych (*lawsuits cases*).

3.3. Z pewnymi niewielkimi zmianami, wywoływanymi pojawieniem się nowych aktów prawnych w ostatniej dekadzie XX w., Rozporządzenie Tymczasowe z 1982 r. zachowuje nadal swoją moc, będąc formalnie aktem najwyższej rangi, regulującym funkcjonowanie służb notarialnych w ChRL. Towarzyszy mu obecnie szereg aktów o charakterze wykonawczym i dopełniającym⁴⁵, wydawanych na poziomie Ministerstwa Sprawiedliwości⁴⁶, a dotyczących rejestracji notariuszy⁴⁷, roli aktów notarialnych w obrocie nieruchomościami⁴⁸, mocy aktów notarialnych⁴⁹ i ich skutków w postępowaniach egzekucyjnych, zaciąganiu kredytów i pożyczek⁵⁰ i przechowywania dowodów przez biura notarialne w przypadkach przemieszczania się rodzin na terenie kraju⁵¹.

---

⁴⁴ W wersji francuskojęzycznej użyto wyrażenia *preservé la législation socialiste* co ma nieco inne znaczenie (prawodawstwo, ew. prawo w znaczeniu formalnym – socjalistyczne) niż angielskie *legal system*.

⁴⁵ W każdym przypadku ustalania hierarchii źródeł prawa w Chinach należy pamiętać o różnicach kulturowych i doktrynalnych, jakie występują między systemem tego państwa a standardami europejskimi.

⁴⁶ Określenie „na poziomie ministerstwa” może razić prawnika polskiego. Używam go z uwagi na skomplikowany i zdecydowanie odmienny od naszego system wydawania i ogłaszania aktów prawnych (aktów urzędniczych) w Chinach.

⁴⁷ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 czerwca 1995 r. w sprawie procedury rejestracji notariuszy Chińskiej Republiki Ludowej.

⁴⁸ Dekret Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 sierpnia 1991 r. w sprawie wzmocnienia roli aktów notarialnych w procedurach rejestracji umów dotyczących nieruchomości.

⁴⁹ Nota Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 czerwca 1994 r. w sprawie chińskiego systemu notarialnego i mocy wykonawczej aktów notarialnych.

⁵⁰ Okólnik Ministerstwa Sprawiedliwości i Chińskiego Banku Budownictwa z dnia 26 stycznia 1996 r. w sprawie notarialnego potwierdzania kredytów i pożyczek bankowych.

⁵¹ Dekret Rządu Nr 305 w sprawie przechowywania przez Biura Notarialne dowodów w przypadku przemieszczania się rodzin.

Po roku 1990 ukazało się szereg aktów prawnych precyzujących i rozszerzających działania notarialne realizowane w biurach, nie zmieniających jednak ich urzędniczego charakteru.

W lipcu 2000 r. rząd ChRL przyjął dokument o bardzo istotnym znaczeniu dla notariatu chińskiego i jego przyszłości – mianowicie „Rozwiązania zmierzające do pogłębienia reformy notariatu”, a ściślej – reformy pracy notariatu⁵².

Powstaje problem z zakwalifikowaniem tego aktu w systemie źródeł prawa chińskiego. Przypomnijmy, że poza konstytucją i ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi składają się nań akty uchwalane na szczeblu centralnym, tj. ustawy zasadnicze uchwalane przez Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych (OZPL), ustawy uchwalane przez Stały Komitet Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych (SK OZPL), rozporządzenia, zarządzenia i decyzje rządu (Rady Państwowej), rozporządzenia i zarządzenia ministrów członków rządu oraz ministrów Przewodniczących Komitetów (Komisji) Państwowych, akty uchwalane na poziomie lokalnym, tj. rozporządzenia lokalne będące formą prawa miejscowego, uchwalane przez Terenowe Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych (TZPL). Prawo do ich podejmowania mają TZPL prowincji, regionów autonomicznych i wielkich miast: Pekinu, Szanghaju i Tianjinu. Wchodzą one w życie po uzyskaniu aprobaty i zarejestrowaniu. W systemie źródeł prawa ważne miejsce zajmują akty wydawane przez władze specjalnych regionów ekonomicznych i wolnych miast. Zazwyczaj rozporządzenia wydawane przez te władze mają charakter aktów szczegółowych, ułatwiających (zwłaszcza obcokrajowcom podejmującym działalność w tych strefach) zapoznanie się z ustalonymi obowiązkami, a także – co nie mniej ważne w Chinach – intencjami władz. W wielu przypadkach te szczegółowe akty stają się wzorem dla późniejszych ogólnopaństwowych regulacji kwestii dotąd nie normowanych prawem państwowym.

W tym stanie rzeczy, z formalnego punktu widzenia, Rozwiązania Rządowe z 2000 r. nie są konstytucyjnym źródłem prawa. Mają jednak

---

⁵² Uchwalone w dniu 31 lipca 2000 r. dalej jako Rozwiązania Rządowe z 2000 r. lub Rozwiązania Rządowe.

szczególne znaczenie przez fakt, że stanowią rozwinięcie postanowień XIV i XV Zjazdu Komunistycznej Partii Chin (KPCh) – w szczególności 3 Sesji Plenarnej XIV Zjazdu i 4 Sesji Plenarnej XV Zjazdu, co starannie wyeksponowano w ich preambule.

IV. Chińskie biura notarialne i ich notariusze

4.1. Zgodnie z Rozporządzeniem Tymczasowym z 1982 r., w Chinach istnieje system notariatu, którego składnikami są państwowe biura notarialne (art. 3). Przypisano im rolę kształtującą postawy legalizmu wobec socjalistycznego systemu prawa i umacniającą to prawo (art. 3 *in fine*) (*educate citizens in abiding by the law and upholding the socialist legal system*). W stosunku do klasycznego konfucjańskiego widzenia lojalności mamy tu różnicę zasadniczą. Notariat (biura notarialne) ma wyrażać lojalność (w postaci legalizmu) wobec systemu prawa (socjalistycznego), a nie wobec władzy (rozstrzygnięć organów władzy). Pewne wątpliwości rodzi co prawda wyrażenie „system prawa”, które w kulturze europejskiej zastąpiono by pewnie wyrażeniem „prawo”, tym niemniej różnica jest radykalna w stosunku do klasycznego widzenia powinności obywatelskiej i urzędniczej.

Przewartościowanie, o którym mowa, a któremu dano wyraz w Rozporządzeniu Tymczasowym z 1982 r., może mieć głębszy jeszcze sens. Mianowicie „u Chińczyków cnota lojalności jest podporządkowana cnotcie sprawiedliwości” (i)⁵³. Postawa legalizmu wobec prawa może oznaczać, że punktem odniesienia w ocenie tego, co sprawiedliwe i niesprawiedliwe staną się normy prawne. Jak by nie było, przed notariatem chińskim (biurami notarialnymi) postawiono zadanie umacniania prawa, a więc w kontekście tego, co powiedziano wyżej, transformacji świadomości i tradycji. Dodajmy, że niekiedy podkreśla się (chyba raczej głównie dla celów propagandowych, choć z pewnymi racjonalnymi przesłankami), iż rozwój i ujednoczanie chińskiego prawa o notariacie, a także wdrażanie nowych zasad funkcjonowania biur notarialnych, wspólnych dla całego kraju, przyczynić się ma m.in. do realizacji koncepcji „jeden

---

⁵³ F. Fukujama, *Zaufanie. Kapital społeczny a droga do dobrobytu*, Warszawa 1997, s. 207.

kraj (państwo) – dwa systemy”, zmierzającej do inkorporacji w obieg prawnopolityczny Chińskiej Republiki Ludowej, Hong Kongu⁵⁴, Macao i wymienianego razem z nimi Tajwanu⁵⁵.

4.2. Zgodnie z art. 5 RT z 1982 r., Chińskie⁵⁶ Biura Notarialne tworzy się w miastach, w których władze podporządkowane są bezpośrednio władzom centralnym (*municipalities directly under the central government*) oraz w innych dużych miastach i dystryktach (powiatach). Biura notarialne mogą być także powołane w dzielnicach miast za zgodą władz sądowych, odpowiednio (w zależności od charakteru administracyjnego miasta) prowincji (regionu autonomicznego) i miasta podległego wprost władzy centralnej.

---

⁵⁴ Na temat warunków włączenia Hong Kongu do ChRL – Hong – Kong: The Facts; The Sino – British Joint Declaration, Hong – Kong Government Information Services Publication, March 1993. J. Y. S. Cheng, The Post – 1997 Government in Hong – Kong: Toward a Stronger Legislature, Asian Survey. Vol. XXIX s. 731 I nast. Zwróćmy uwagę, że w układzie o przekazaniu Hongkongu ChRL z dnia 19 XII 1984 r. Pekin gwarantował utrzymanie przez 50 lat statusu autonomicznego i gospodarki rynkowej; patrz *Joint Declaration of the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the People's Republic of China on the Question of Hong Kong*, A Hong Kong Government Publications 1993, Appendix Constitutional Documents; patrz też A. K o w a l s k a, *Chińsko-brytyjski spór o Hongkong. Od Kolonii do specjalnego rejonu administracyjnego*, Przegląd Politologiczny 2000, nr 1-2, s. 29-47. Niejasna jest natomiast sytuacja prawodawcza w innych niż prawa obywatelskie, gospodarka i finanse sprawach. Wobec faktu, że mogą być wprowadzone w Hongkongu ogólnochińskie normy dotyczące notariatu, a zarazem Hongkong zachował prawo do negocjowania umów międzynarodowych, powstaje pytanie, na ile notariat Hongkongu, działający wedle praw ChRL, (o ile powstanie, co biorąc pod uwagę brytyjską tradycję funkcji notariatu połączoną z normodawstwem Hongkongu nie jest pewne) mógłby być odrębnie reprezentowany w UINL.

⁵⁵ Koncepcja polityczna rozwiązania problemu Tajwanu traktowanego przez władze ChRL jako „terytorium oderwane” wyraźnie zmieniła się wraz z przeobrażeniami polityki Chin Ludowych. Jaka by nie była w przyszłości metoda „reunifikacji Chin”, Tajwan zachowa co najmniej przywileje gwarantowane (deklarowane) w strategii ogłoszonej w 1980 r. W jednym z punktów tego programu stwierdzono, że „po zjednoczeniu kraju Tajwan będzie jako specjalny region administracyjny korzystał z daleko posuniętej autonomii (...). Status prawny własności prywatnej, budynków, gruntów, przedsiębiorstw i zagranicznych inwestycji pozostanie niezmienny”; patrz K. D a r e w i c z, *Hongkong – historia niezwykła*, Warszawa 1997, s. 54.

⁵⁶ W tym miejscu jest to nie tylko przymiotnik lokalizujący, ale także określenie jakości i charakteru, na co zwracają uwagę dokumenty rządowe i korporacyjne. Notariat w Chinach ma mieć własny „chiński” charakter, cokolwiek miałyby to oznaczać.

Z treści przywoływanych wyżej art. 1 i art. 3 RT z 1982 r. wyłania się typowe – jak się wydaje dla chińskiego myślenia o instytucjach życia publicznego – widzenie w pierwszym rzędzie celu ideologicznego, jakiemu mają służyć poszczególne rozwiązania prawne (w tym przypadku wzmacnianie socjalistycznej praworządności), a zaraz potem struktury organizacyjnej (systemu) realizacji celu. W tej optyce na pierwszy plan wybija się notariat jako system i instrument zarazem, w którym działają biura notarialne jako składniki (komórki) organizacyjne. Warto zwrócić uwagę na fakt, że RT z 1982 r. przypisuje zadania biur notarialnym (*notary office*), a nie notariuszom. Odnoszący się do tych kwestii rozdział II zatytułowany jest „Zakres spraw (czynności zawodowych) Biur Notarialnych” (*Scope of Business of Notary Office*). Antycypując nieco nasze dalsze ustalenia, stwierdzmy tylko, że dopiero w Projekcie Ustawy o Notariacie Chińskim z 2002 r., w którym ciągle jeszcze biuro notarialne jest podmiotem (jednostką organizacyjną) wykonującym zadania notarialne (art. 3), pojawiają się jako podmioty uprawnione i zobowiązane do dokonywania pewnych czynności – notariusze i notariat (jako swoista kategoria zbiorcza). Przy takim stosunku do biur notarialnych i notariuszy trudno liczyć na rozbudowane odrębne instytucje chroniące notariuszy i ich stan zawodowy. W świetle RT z 1982 r. są oni, mimo wszelkich specyfik, pracownikami państwowymi, co powoduje, że jako urzędnicy cieszą się poważaniem ze strony otoczenia.

Z drugiej strony, brak wyraźnej odpowiedzialności osobistej, cywilnej i majątkowej notariuszy chińskich (poza odpowiedzialnością pracowniczą) stawał w kiepskiej sytuacji klientów notarialnych.

4.3. Sytuacja taka, trwająca formalnie 20 lat, a praktycznie o wiele dłużej, ciążyła coraz bardziej wszystkim stronom, tj. władzy państwowej, notariuszom i klientom. Zwłaszcza w warunkach „reformy rynkowej gospodarki socjalistycznej”. Stąd też w przyjętych przez rząd w lipcu 2000 r. „Rozwiązaniach rządowych zmierzających do pogłębiania reformy pracy notariatu” założono przekształcanie biur notarialnych jako składników jednolitego notariatu chińskiego w instytucje o charakterze odpowiadającym wymogom socjalistycznej gospodarki rynkowej (pkt I B,b).

Jakby nie było, w dyskutowanym właśnie projekcie ustawy o Notariacie Chińskiej Republiki Ludowej z dnia 2 kwietnia 2002 r. konkretyzuje się wyrażone w dokumentach ideologicznych i politycznych postulaty

ujednoczenia i usamodzielnienia notariatu. W szczególności określa się biura notarialne jako „instytucje prawne nie nastawione na zysk, o celach publicznych, działające w imieniu państwa” (Rozdz. III art. 12).

4.4. Biura notarialne „starego stylu” mają szczególną specyfikę prawną – nieporównywalną z europejską. To one jako jednostki organizacyjne uznawane są za „podmiot notarialny”, stąd z wielu przepisów RT z 1982 r. wyłania się postać notariusza chińskiego – „pracownika biura notarialnego” albo „pracownika w biurze”.

Przykładem takiego traktowania biura notarialnego i notariusza jest art. 7 al. 1 RT z 1982 r., stwierdzający, że w biurach notarialnych tworzy się stanowiska notariuszy i zastępców notariuszy. Gdy tego wymagają okoliczności, tworzone są także stanowiska dyrektorów i wicedyrektorów (którymi mogą być tylko notariusze).

Efekty opisanego wyżej swoistego chińskiego stosunku do notariuszy i biur notarialnych są zresztą wielorakie. Na przykład, akty notarialne opatrywane są najpierw pieczęcią biura notarialnego, a potem towarzyszącą jej pieczęcią osoby sporządzającej akt (notariusza, zastępcy notariusza). Jak to wynika z raportów wizytacji przeprowadzonych w Chinach przez przedstawicieli UNIL⁵⁷, na aktach notarialnych nie zawsze są składane podpisy notariuszy, co jest tłumaczone tradycją chińską. Tłumaczenie takie nie musi być traktowane jako wykręt czy brak uzasadnienia. Korporatywizm chiński, czerpiący swe źródła z ideałów konfucjańskich i wielowiekowych tradycji, zdecydowanie osłabił (o ile była ona kiedyś w Chinach silna) pozycję jednostki. Grupa rodzinna, zespół pracowniczy, kolektyw partyjny są „zbiorowymi podmiotami myśli i działań”. Odmienności poglądów i postaw, a nawet konflikty, jakie się tworzą zazwyczaj w działaniach grupowych, nie są w Chinach eksponowane (przynajmniej w sposób charakterystyczny dla kultury Zachodu). Nawyki samodyscypliny, podporządkowania się woli starszych, cichego posłuszeństwa wobec zwierzchności powodują stany „obszarów milczącej zgodności” w zespołach pracowniczych, poddanych niekwestionowanemu przywództwu urzędowo wyznaczonego przełożonego. W ten sposób zapewne działają też biura notarialne pod kierunkiem dyrektorów miano-

---

⁵⁷ Patrz Jean-Pierre K r a n z, *Rapport sur le Notariat Chinois – Commission de Co-operation Notariale Internationale (C.C.N.I.) UINL*, materiały z misji inspekcyjnej UINL w Chinach w 2002 r., niepublikowane, w zasobach tej organizacji w Rzymie.

wanych przez władze administracyjne, stąd akt notarialny jest w równej mierze (jeśli nie bardziej) „produktem” biura (jako zespołu) niż konkretnej osoby, która go sporządzała. Czynność sporządzenia aktu jest zresztą dzielona na różne fazy, tak koncepcyjne, jak i techniczne i protokolarne, w których uczestniczy zazwyczaj kilku pracowników biura notarialnego.

4.5. Zgodnie z art. 4 RT z 1982 r., chińskie biura notarialne dokonują potwierdzania⁵⁸ umów, pełnomocnictw i testamentów, więzi adopcyjnych, stosunków rodzicielskich, statusu społecznego, aktów urodzenia, sytuacji rodzinnej, faktu pozostawania przy życiu i faktu śmierci, własnoręczności podpisu i oryginalności pieczęci na dokumentach, zgodności dokumentów (kopii, wypisów, wyciągów, fotokopii i tłumaczeń) z oryginałem, mocy wykonawczej (tytułu wykonawczego) względem zobowiązań pieniężnych i wreszcie obowiązku wydania ruchomości (przy braku wątpliwości zobowiązania).

Na biura notarialne złożono też obowiązki przechowywania dokumentów (dowodów – *preservation of evidence*) i testamentów. Do biura notarialnego należy też formułowanie – na wniosek stawających – treści aktów (dokumentów), które mogą być wymagane w obrocie międzynarodowym w formie notarialnej. Zarówno treść, jak i problematyka (przedmiot) chińskich aktów notarialnych są wyraźnie odmienne od łańskich. Dobrym przykładem aktu notarialnego sporządzanego w chińskich biurach notarialnych, nie mającego swego odpowiednika w systemach europejskich, jest dokument adopcyjny. Stwierdza się w nim fakt powstania stosunku adopcyjnego z określeniem osób adoptujących (rodziców adopcyjnych), osoby adoptowanej (dziecka), ze wskazaniem daty urodzenia i imienia (*nota bene* są to czasem jedyne urzędowo potwierdzone dane osobowe dziecka). Dokument taki opatrzony jest zdjęciem dziecka adoptowanego, co ma umożliwić np. jego wyjazd za granicę.

4.6. Zgodnie z art. 7 RT z 1982 r., notariusze i ich zastępcy, a także dyrektorzy i zastępcy dyrektorów biur notarialnych są mianowani i odwoływani przez ludowe zarządy miast podległych bezpośrednio władzy centralnej, zarządy powiatów i innych szczebli władzy lokalnej. Podstawę

---

⁵⁸ Autor celowo unika wtlaczania zakresu czynności wykonywanych przez chińskie biura notarialne w strukturę pojęciową ustaloną w polskim prawie notarialnym celem pozostawienia luźnych granic znaczeniowych poszczególnych czynności, które na gruncie prawa chińskiego mają odmienną tradycję i znaczenie.

proceduralną stanowią tu przepisy kadrowe, wspólne dla pracowników (urzędników) publicznych (art. 7 al. 3). Co do wymogów „jakościowych”, to określono je w samym Rozporządzeniu Tymczasowym z 1982 r. I tak, w szczególności – dla nas nieco zaskakujący – sposób ustalono w przepisach tego aktu wymogi uzyskania nominacji notarialnej. Na wszystkie stanowiska wydzielane w biurach notarialnych, o których była mowa, może być mianowany obywatel posiadający bierne lub czynne prawo wyborcze (art. 8 TR). Za tym szerokim określeniem, zwykle wiązany z obywatelskimi prawami publicznymi, kryje się ograniczenie dostępności do stanowisk w biurach notarialnych dla obywateli ChRL, których postawa polityczna budzi wątpliwości władz. Jak wiadomo, jedną z podstawowych sankcji dyscyplinarnych i karnych dla osób niepewnych politycznie jest w ChRL pozbawienie praw wyborczych.

Przywoływany wyżej wymóg art. 8 TR czyni też aluzję do pełnej zdolności do czynności prawnych, w tym publicznoprawnych, która w pełni powinna przysługiwać notariuszowi.

4.7. Poza wspomnianymi atrybutami politycznymi i prawnymi, kandydat na notariusza musi spełniać co najmniej jeden z wymogów przygotowania zawodowego, do których zaliczono, zgodnie z postanowieniami art. 8 RT z 1982 r.:

- a) posiadanie dyplomu ukończenia studiów prawniczych (a ściślej – studiów na wydziale prawa, co nie jest znaczeniowo tożsame),
- b) odbycie stażu kwalifikowanego (to jedno z określeń kwalifikacyjnych urzędnika chińskiego) potwierdzone dyplomem,
- c) uzyskanie stopnia stażysty kwalifikowanego i wykonywania co najmniej przez jeden rok pracy (prawniczej, naukowej lub dydaktycznej) w instytucjach (uczelnianach) kształcących w zakresie prawa,
- d) wykonywanie w przeszłości funkcji sędziego w ludowych sądach chińskich lub funkcji prokuratora,
- e) wykonywanie przez co najmniej dwa lata pracy badawczej (*sic!*) w administracji.

Jak widać, w Rozporządzeniu Tymczasowym z 1982 r. wskazano na wymóg ukończenia studiów prawniczych, którego ekwiwalentem może być posiadanie doświadczenia urzędniczego potwierdzonego egzaminem państwowym. Ta zamiennność – dla nas Europejczyków trudna do zaakceptowania – ma co najmniej dwie przesłanki. Pierwszą z nich jest

tradycja konfucjańska eksponująca rangę urzędnika, który doskonaląc swe umiejętności (i cechy charakteru) pod okiem zwierzchnika-mistrza pomyślnie przechodzi egzamin państwowy, uzyskując nie tylko potwierdzenie swych kwalifikacji, ale także nowy status w administracji (mierzonej przyznawaną rangą urzędniczą), i co się z tym wiąże – pozycję społeczną.

Przesłanka druga, to stosunkowo niska ocena społeczna kwalifikacji prawniczych związana z niską rangą prawa na tle władzy, ceremoniału, tradycji, a nawet obyczajów, o czym była już mowa. W efekcie, osoba znająca przepisy (normy prawa stanowionego) nie była nieodzowna dla ustalania i rozstrzygania co obowiązuje, a co nie obowiązuje, jakie są powinności, itd. I wreszcie – co jest konsekwencją obu wyżej wymienionych przesłanek – liczba wykształconych (w europejskim rozumieniu) prawników jest w Chinach bardzo niska. Na grubo ponad miliard dwieście milionów Chińczyków⁵⁹ jest ich około 170 tys., co jak łatwo wyliczyć daje liczbę 7.059 osób przypadających na jednego prawnika. Według danych w publikacjach chińskich z roku 2002⁶⁰ aktualnie jest w ChRL 12 tys. notariuszy oraz ponad 6.000 pracowników pomocniczych, natomiast z raportu UINL wynika, że w końcu 2001 r. działały w ChRL 3.194 biura notarialne podzielone na 32 prowincje⁶¹, 333 prefektury i 2.861 dystryktów. Miały one zatrudniać ponad 20.000 pracowników, z czego 12.956 miało rangę notariusza⁶².

Jeżeli przyjąć wiarygodność tych liczb, to na jednego notariusza przypada w Chinach Ludowych niemal 1 mln osób.

V. Sytuacja notariuszy w projekcie ustawy z 2002 r.

5.1. Projekt Ustawy o Notariacie Chińskim z 2002 roku (UNCh) oparto na odmiennej od przyjętej w TR z 1982 r. koncepcji statusu notariuszy chińskich.

---

⁵⁹ Według danych na połowę roku 2000 Chiny liczyły 1.275.133.000 mieszkańców, Hong-Kong 6.797.000, a Makao 438.000.

⁶⁰ Beijing Notary Public Office „About Notary Organs and Notary Personnel”, <http://www.bnpo.org.ch>.

⁶¹ Patrz przypis 21. Rozbieżności w opisie ilościowym struktury organizacyjnej władz i administracji ChRL są w literaturze stosunkowo częste.

⁶² Patrz M. C o r d i e r, *Le Notariat Chinois en 2002*, materiały z misji inspekcyjnej UINL w Chinach w 2002 r., niepublikowane, w zasobach UINL w Rzymie, s. 5.

Po pierwsze, przepisy ich dotyczące wyłączono do oddzielnego rozdziału zatytułowanego „Notariusze” (R.II), następującego zaraz po „Zasadach podstawowych” (R.I.). Dopiero po nim – w rozdziale III – ujęto przepisy odnoszące się do „Biur notarialnych”⁶³.

Po drugie, w art. 7 UNCh sformułowano *quasi*-definicję notariusza (profesji notarialnej), która łącznie z postanowieniami art. 4 „Zasad podstawowych”, ustalającymi ochronę prawną notariusza, kreuje niewątpliwie znacząco jego status zawodowopubliczny, wyraźnie wzmocniony na tle przepisów sprzed dwudziestu lat.

Po trzecie wreszcie, przepisy UNCh z 2002 r. wskazują nie tylko kto może zostać notariuszem, ale także kto nim być nie może, precyzując dotąd niejasne ustalenia TR z 1982 r. To ostatnie mogłoby być ewentualnie wykorzystywane jako argument skargi w przypadku braku oczekiwanej nominacji, pod warunkiem, że zostaną wskazane wyraźnie środki wzruszania decyzji ministerialnych.

Określając notariuszy (w tłumaczeniu francuskim jako kategorię poprzez użycie liczby mnogiej), stwierdzono, że są to „prawnicy (osoby reprezentujące prawo⁶⁴) wykonujący swe funkcje w biurach notarialnych”.

Jak widać, w UNCh z 2002 r. mamy zdecydowane odwrócenie relacji notariusz – biuro notarialne w porównaniu z przepisami TR z 1982 r.⁶⁵ W nowych przepisach biuro notarialne jest jedynie (albo przede wszystkim) jednostką organizującą pracę notariuszy. Oczywiście biuro notarialne jako określenie podmiotowe nadal jest w ChRL bardzo eksponowane, a nawet priorytetowe. Wystarczy zestawić zakres i typ ochrony notariusza, o której mówiliśmy wyżej, z sytuacją biur notarialnych, które zgodnie z art. 4 al. 1 są chronione przez państwo, co w Chinach ma rangę bodaj najwyższą.

5.2. Tak więc notariusze chińscy, osoby reprezentujące prawo i chronione przez prawo, posiadając uprawnienia zawodowe są – jak to stwier-

---

⁶³ Projekt Ustawy o Notariacie Chińskim z 2002 r. (UNCh).

⁶⁴ Autor korzystał z francuskojęzycznego tłumaczenia UNCh, w którym użyto wyrażenia *l'homme de droit* niewątpliwie w innym (szerszym) znaczeniu niż wyrażenie *juriste*. Nie ma jednak pewności co do prawidłowości tłumaczenia na język francuski i angielski ideogramu oznaczającego chińskiego notariusza wobec braku w języku chińskim rozróżniania liczby pojedynczej i mnogiej.

⁶⁵ W TR z 1982 r. przyjęto następujące kolejności rozdziałów: I. Zasady ogólne, II. Działalność biur notarialnych, III. Organizacja biur notarialnych i kierowanie nimi.

dza art. 7 UNCh – zatrudniani stosownie do swego statusu⁶⁶, zgodnie z obowiązującymi przepisami (regulacjami państwowymi). Mamy tu wyraźne odesłanie do pozaustawowych regulacji, które już istnieją (często jako wskazówki ministerialne) lub w przyszłości będą ustanawiane. UNCh nie ogranicza przy tym w żaden sposób treści owych przyszłych regulacji, co jest zgodne z filozofią chińskiego prawa urzędniczego i pierwszeństwa polityki przed prawem.

5.3. UNCh ustala natomiast – i to dość precyzyjnie, jak na zwyczaje chińskie – warunki, jakie musi spełniać osoba pragnąca zostać notariuszem.

1. Najpierw musi ona być obywatelem Chińskiej Republiki Ludowej (art. 8 pkt 1). Jak widać, zrezygnowano z obowiązującego obecnie (pod rządami TR z 1982 r.) wymogu posiadania praw wyborczych. Dodano jednak, że kandydat na notariusza musi mieć ukończone 25 lat i nie przekroczone 65 lat życia. Pierwsza granica wiekowa komponuje się z warunkami uzyskania wszystkich praw wyborczych, druga ustala nie tylko kryterium dopuszczenia do zawodu notariusza, ale także wskazuje sugerowany moment przejścia „w stan spoczynku”, czy jak kto woli „zwolnienia ze służby”⁶⁷.

2. Po wtóre, UNCh wymaga, aby przyszły notariusz przestrzegał Konstytucji i ustaw (prawa), a także dobrze prowadził się moralnie. Do wymogów tych nawiązują przepisy ograniczające dostęp do profesji notarialnej osobom, które w przeszłości naruszały prawo, o czym mowa poniżej. Co do konkretnych wymogów moralnych, to są one trudne do ustalenia. Z pewnością nie daje się ich w pełni zestawić z europejskimi standardami etycznymi. Niewątpliwie w ChRL wymogi tego typu wiązane są z odpowiednią „postawą polityczną”. Wskazują na to zarówno powszechnie znane ogólne reguły życia publicznego w Chinach Ludowych, jak i dokumenty odnoszące się do środowiska notarialnego. I tak, w „Rozwiązaniach Rządowych z 2000 roku”, o których randze już wielokrotnie

---

⁶⁶ Notariusze ChRL podlegają póki co urzędniczej kategoryzacji.

⁶⁷ Specyfika systemu emerytalnego w Chinach powstrzymuje autora przed użyciem wyrażenia przejście na emeryturę czy wiek emerytalny. Konfucjańskie traktowanie zakładu pracy jako drugiej rodziny nakazuje opiekę nad pracownikiem do końca życia, a równocześnie powinność starego pracownika służenia radą, pomocą i wsparciem swemu zakładowi pracy.

mówiliśmy, stwierdza się, że notariusze jako prawnicy zawodowi (tu raczej w znaczeniu wysoko kwalifikowani), zabezpieczający wykonywanie funkcji notariatu w państwie, powinni wykazywać się cechami podstawowymi dla określonej dla nich roli publicznej. Jako takie wymienia się w pierwszej kolejności dobrą (odpowiednią) świadomość polityczną i wysoką moralność. Z kolei w art. 15 „Podstawowych norm deontologii notarialnej”⁶⁸ stwierdza się, że notariusze chińscy powinni być osobami wyróżniającymi się wysoką moralnością, prawością (uczciwością) i zaufaniem, wykazując równocześnie odpowiednio wysoką kulturę osobistą i prowadzenie się, któremu nic nie można zarzucić (*conduite irréprochable* – a więc w naszej terminologii „bez zarzutu”). Winna ich też cechować skromność i zrównoważenie. Wszystkie te cechy, a zwłaszcza dwie ostatnie, dają się wywieść z konfucjańskiego wzorca osobowego i powinności urzędniczych.

5.4. Walory notariusza, jako „świadomego politycznie obywatela ChRL”, „godnego zaufania prawnika” i „dobrze prowadzącego się Chińczyka” mają być (i w praktyce są) weryfikowane przed nadaniem statusu (rangi) notariusza, a potem systematycznie kontrolowane. I to wielotorowo zarówno przez administrację wymiaru sprawiedliwości, władze lokalne, jak i stowarzyszenia notarialne (organy korporacyjne)⁶⁹.

5.5. W programach edukacji profesjonalnej notariuszy chińskich, przygotowanych przez administrację Ministerstwa Sprawiedliwości, wskazuje się kierunki i metody kształtowania cech osobowych, o których mowa wyżej. Podstawową jest i ma pozostać permanentna edukacja ideologiczna i polityczna. W jej efekcie notariusze chińscy winni uzyskać (łącznie)⁷⁰ wysoką, a nawet bardzo wysoką (*tres elevee*) świadomość polityczną i szlachetną jakość (*noble qualité*), jaką winni sprawom publicznym. Mówi o tym „Program kształcenia i szkolenia zawodowego

---

⁶⁸ Akt ten został uchwalony na trzecim posiedzeniu 3 Zgromadzenia Rady Stowarzyszenia Notariuszy Chińskich.

⁶⁹ Z dokumentów politycznych i relacji zdawanych przedstawicielom UINL wizytującym ChRL wynika, że każde biuro notarialne i działający w nich notariusze poddawani są co najmniej jednej kontroli rocznie.

⁷⁰ Być może jest to błąd w tłumaczeniach teksów chińskich, a może refleks chińskiego korporatyizmu.

notariuszy chińskich ustalony na lata 2002-2005⁷¹”. Czytamy w nim, że najważniejszą w kształtowaniu „korpusu notarialnego” jest edukacja ideologiczna i polityczna. Zmierzać ona winna do „wpajania ideałów i przekonań o konieczności służenia ludowi (narodowi) duszą i ciałem⁷² oraz do utrwalania moralności i dyscypliny zawodowej”. W roku 2001 ogłoszono ogólnokrajowy konkurs na stanowiska notariuszy, otwarty, jak to stwierdzono w „Rozwiązaniach Rządowych z 2000 r.”, dla „osób kompetentnych, celem stworzenia rezerwy kadrowej w zawodzie notariusza”.

Znamienna jest kolejność celów stawianych edukacji notariuszy (jak i wszystkich urzędników, funkcjonariuszy publicznych itd.). W pierwszym rządzie wymienia się „jakość” polityczną, następnie ideologiczną, a w końcu zawodową. Powyższe stwierdzenia zdają się nie wymagać komentarza. Ich niewątpliwe, z naszego punktu widzenia, znaczenie indoktrynujące winno być wszakże oceniane i kwalifikowane na tle chińskiej sytuacji politycznej, a przede wszystkim kulturowej, na co zwracam nieustannie uwagę.

Kolejnym warunkiem stawianym kandydatom na notariuszy jest dobry stan zdrowia (*sic!*) (art. 8 ust. 3 UNCh). Wnioski płynące z tego wymogu mogą być wielorakie. Odnosić się one mogą: a) do stopnia trudności czynności zawodowych notariusza, b) wymaganej ciągłości pracy w biurze notarialnym i ewentualnie c) skutków medycznych (a może i estetycznych), jakie wywoływać może kontakt z notariuszem nie mającym predyspozycji zdrowotnych⁷³.

5.6. W UNCh rozbudowano przepisy odnoszące się do wymogów zawodowych notariuszy chińskich. I tak, kandydat na notariusza winien wykazywać się poziomem wykształcenia równorzędnego z wykształceniem wyższym „typu normalnego” i zdany egzaminem państwowym, dopuszczającym do zawodu prawniczego.

---

⁷¹ Mieści się on w ramach Planu dziesiątego pięcioletnia doskonalenia administracji państwowej w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości.

⁷² To szokujące dla nas określenie ma swoje uzasadnienie w tradycyjnych wartościach chińskich, gdzie w zasadzie nie istniały granice poświęceń dla zwierzchności, a w ich współczesnej odmianie dla socjalistycznej sprawy.

⁷³ Warto też zwrócić uwagę na mieszczące się w koncepcjach konfuncjańskich połączenia dobra, w tym także cnoty, powinności i piękna.

Alternatywnie przewidziano też możliwość uzyskania rangi notariusza przez osoby, które, mając wyżej wymienione wykształcenie, mogą się wykazać: a) dziesięcioletnim stażem pracy prawniczej (co zwalnia z obowiązkowego egzaminu kwalifikacyjnego) lub też b) posiadają wyższy stopień zawodowy (klasę zawodowo wyższą) i zostali zakwalifikowani po stosownym egzaminie przeprowadzonym przez rządowy Departament Wymiaru Sprawiedliwości. Można też zostać notariuszem w ChRL, przechodząc pomyślnie egzamin kończący kurs przygotowawczy do wykonywania zawodu. Wszystkie warunki odnośnie do rodzajów wykształcenia, kursów przygotowawczych, stażów i innych wymogów formalnych ustalane są (mają być) przez rządową administrację wymiaru sprawiedliwości.

Wreszcie UNCh z 2002 r. wprowadza warunek szczególny, nieobecny zupełnie w TR z 1982 r., a wiążący się z przechodzeniem biur notarialnych na nową formułę i dostosowaniem ich do warunków gospodarki rynkowej. Oto, od kandydatów na notariusza (lub notariuszy przekształcających swoje biuro w organizmy „nowego typu”) wymaga się złożenia kaucji, której wysokość ustala wspomniana wyżej administracja Ministerstwa Sprawiedliwości.

5.7. Co do okoliczności uniemożliwiających dostęp do zawodu (a raczej stopnia urzędniczego) notariusza, to są nimi, zgodnie z art. 10 UNCh:

a) uznanie za winnego przestępstwa karnego, z wyłączeniem przestępstw z winy nieumyślnej, które nie polegały na nadużyciach stanowisk (funkcji),

b) skazanie na sankcje dyscyplinarne powodujące odwołanie ze stanowisk (funkcji) publicznych lub na cofnięcie „karty zawodowej” – karty dostępu do zawodu (*carte d'accès a la profession*).

5.8. W UNCh sformułowano zbędny w TR z 1982 r. (jak pamiętamy traktujący notariuszy jako pracowników biur) zakaz łączenia zawodu (funkcji) notariusza z innymi zawodami (funkcjami-stanowiskami). Zakaz ten nie obejmuje zajmowania stanowisk w zgromadzeniach ludowych (organach władzy lokalnej), organizacjach społecznych i stowarzyszeniach ludu pracującego miast i wsi. Zakazem łączenia nie są też objęte społeczne (niezawodowe) funkcje w organach arbitrażowych, a także działalność w organizacjach edukacyjnych i instytucjach badawczych. W sposób typowy dla ChRL, zdecydowanie bardziej konkretne informacje (a w prak-

tyce, jak należy mniemać, wiążące nakazy) zawierają „Rozwiązania Rządowe z 2000 r.” Zgodnie z ich postanowieniami, w całym kraju ustanowiony ma być jednolity system selekcji, którego punktami zasadniczymi uczyniono egzamin ministerialny i stałą kontrolę. Wprowadzone ma być powszechnie „specjalne zezwolenie na wykonywanie zawodu notariusza”, wydawane przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Otrzymywać je będą mogły osoby zakwalifikowane do „stanu notarialnego” po przejściu stosownych szkoleń, stażu i egzaminów. W przyszłości wykonywanie zawodu notariusza w Chinach bez ważnego zezwolenia (karty notariusza) nie będzie możliwe. Karta notariusza ma być ekwiwalentem dokumentów zawodowych funkcjonujących już od wielu lat w ChRL, np. w zawodach technicznych. Ma ona postać książeczki legitymacyjnej, zawierającej określenie osoby notariusza i urzędowe stwierdzenie (certyfikat) posiadania „statusu zawodowego notariusza” (*Profession Certificate for Notary of the People’s Republic of China*).

Analiza powyższych postanowień prowadzi do dwóch wniosków. Po pierwsze, zakłada się formalizację i standaryzację uprawnień do wykonywania zawodu notariusza, sprowadzając go do wzorca „fachowca państwowego”. Po wtóre, aktualnie możliwości zostania notariuszem są ciągle jeszcze zróżnicowane w zależności od regionu kraju, a interpretacja obowiązujących reguł w tym zakresie dokonywana jest przez urzędujących pracowników Ministerstwa Sprawiedliwości z dużą dowolnością⁷⁴ (celowo nie używam tu określenia „swobody uznania administracyjnego” wobec braku norm kompetencyjnych do rozstrzygnięcia w tych sprawach przez urzędników).

VI. Biura notarialne nowego typu

6.1. Mimo wykazywanych zmian pozycji prawnej i zawodowej notariuszy chińskich w UNCh z 2002 r., osobny rozdział poświęcono biurom notarialnym, co zrozumiałe z uwagi na dotychczasową tradycję, jak i zamiar przekształcania ich w organizmy nowego typu przepisami tej właśnie projektowanej ustawy. Przypomnijmy, że zgodnie z art. 12 UNCh cechami

---

⁷⁴ Celowo nie używam tu określenia „swobody uznania administracyjnego” wobec braku norm kompetencyjnych do rozstrzygnięcia w tych sprawach po stronie organów administracyjnych.

podstawowymi biur notarialnych są: a) osobowość prawna, b) działanie w zakresie publicznym na rzecz państwa, c) odpłatność za świadczone usługi, jednak d) bez nastawienia na zysk. Dla powstania i istnienia biura nowego typu konieczne jest łączne spełnienie szeregu warunków, o których mowa w art. 15 UNCh. Podstawowymi są:

- zatrudnianie co najmniej dwóch notariuszy oraz
- posiadanie aktywów (złożenie kaucji) w wysokości nie mniejszej niż 300.000 huanów.

Poza tym biuro notarialne nowego typu musi mieć swoją wyróżniającą nazwę⁷⁵ i siedzibę jako osoba prawna.

Takie biuro notarialne mogą⁷⁶ założyć notariusze spełniający wszystkie formalne warunki, o których była mowa, mający co najmniej 3-letni staż i wobec których nie wszczęto postępowania dyscyplinarnego. Nie czekając na wejście w życie zapowiadanych zmian⁷⁷, w końcu 2001 r. 838 biur notarialnych (tj. 27% wszystkich istniejących w ChRL)⁷⁸ zostało przekształconych w „zakłady użyteczności publicznej”, tak jak je definiuje art. 12 projektu UNCh.

Nieco zaskakującym dla nas jest wymóg ustanowienia w biurze notarialnym (dla biura notarialnego) statutu (art. 15 pkt 4). Staje się to

---

⁷⁵ Dla objaśnienia wagi nazwy w oznaczaniu statusu, a nawet formalnego bytu poszczególnych instytucji w Chinach znów konieczne jest odesłanie do filozofii i tradycji konfucjańskiej. Jak wiadomo, Konfucjusz koncentrował swoje poglądy polityczne wokół postulatu rektyfikacji praw: „Jeśli nazwy nie są poprawne ... obowiązki nie mogą być należycie wypełniane, a lud nie będzie wiedział jak ruszyć ręką i nogą”. Władca uściśla nazwy, powołując osoby i nadając im oficjalny status. Nazwy dotyczą przede wszystkim społecznych hierarchicznych ról. Władca, nadając nazwę, mianuje kogoś ministrem. Wówczas wszyscy powinni zastosować się do tego, używając nadanego tytułu, który jednocześnie wskazuje sposób zachowania wobec osoby pełniącej tę funkcję; C. H a n s e n, *Etyka chińska epoki klasycznej*, [w:] *Przewodnik po etyce*, Warszawa 2000, s. 102.

W tym kontekście nie do końca jestem przekonany, czy narzucanie określenia „notariusz” z jego łańciską tradycją dobrze oddaje sens ideogramu chińskiego odnoszącego się do osoby, która wykonuje czynności opisywane w RT z 1982 r. i w projekcie UNCh z 2002 r.

⁷⁶ Chińskie biura notarialne powstają już na nowych warunkach.

⁷⁷ W *Rozwiązaniach Rządowych z 2000 r.* zakłada się, iż ustawa o notariacie wejdzie w życie w 2002r.

⁷⁸ Patrz *Courrier du Centre Sino-Français de Formation et d'Echanges Notariaux et Juridiques de Shanghai*, Shanghai 2002, No 3.

bardziej zrozumiałe, gdy uświadomimy sobie rozmiary chińskich biur notarialnych i zróżnicowanie stanowisk pracowniczych, a także ilość wykonywanych czynności (w chińskich biurach notarialnych opracowywane są miliony aktów⁷⁹).

6.2. Mimo stosunkowo szerokiej regulacji i deklaracji politycznych status prawny nowych biur notarialnych nie jest do końca jasny. Formalna ich definicja, zawarta w „Rozwiązaniach Rządowych z 2000 r.” i w UNCh z 2002 r., łączy w sobie w sposób dla nas nie do pogodzenia elementy podmiotu administracyjnego (zakładu administracyjnego-zakładu użyteczności publicznej), podmiotu prawa handlowego (spółki) i podmiotu gospodarczego *sensu largo* (przedsiębiorcy – osoby wykonującej wolny zawód). Powodem takiego pomieszczenia (czy raczej przemieszczenia) jest pewnie fakt, iż prawo w ChRL nie zna pojęcia spółki (np. z o.o.) i pojęcia wolnego zawodu. W prawie chińskim uznaje się natomiast istnienie profesji handlowych⁷⁹ i zakładów o celach niezarobkowych. W efekcie tego biura notarialne nowego typu są na płaszczyźnie normatywnej swoistym kompromisem, zmierzającym do nadania istniejącym w prawie instytucjom nowych cech, dostosowanych do gospodarki rynkowej. Działają one obok niezreformowanych biur notarialnych. Aktualnie istnieje zatem w Chinach swoisty dualizm organizacyjnoprawny notariatu. Przy tym, aż do wejścia w życie ustawy o notariacie chińskim (UNCh) usamodzielnione biura notarialne działać będą na zasadach eksperymentu. Jest to dość powszechne w Chinach rozwiązanie, dające możliwość wycofania się przez władzę z reform, w przypadku uznania, że przynoszą one inne od spodziewanych rezultaty.

VII. Czynności notarialne w biurach nowego typu

7.1. Projekt UNCh z 2002 r. rozszerza zakres czynności notarialnych w stosunku do przepisów z 1982 r. m. in. o:

- a) potwierdzanie posiadanych uprawnień zawodowych i ukończonych studiów (wykształcenia),
- b) zdolności kredytowych,
- c) statusu spółki,

---

⁷⁹ Wg cyt. raportu M. Cordiera w roku 2001 wydano w Chinach ponad 10 mln aktów.

- d) sporządzanie protokołów z posiedzeń zarządów,
- e) formułowanie uchwał zgromadzeń wspólników.

Według tego projektu, notariusz ma uczestniczyć w przetargach, w zgromadzeniach akcjonariuszy spółek, sporządzaniu inwentaryzacji majątków, ekspertyzach wypadkowych, losowaniach loteryjnych, urzędowym odbiorze i niszczeniu przedmiotów (art. 18).

Na chińskie biura notarialne nałożono także czynności związane z działaniami upadłościowymi, bliżej jednak nie wskazując ich charakteru.

Wymieniliśmy znaczną, ale tylko część, nowych czynności notarialnych przewidzianych projektem UNCh. Wyraźnie rozszerzający się obszar prawem wymaganej aktywności notarialnej świadczy o rosnącym znaczeniu podpisu notariusza (a raczej jego pieczęci) w ustalaniu autentyczności dokumentów oraz potwierdzaniu czynności prawnych i zdarzeń.

7.2. Zwróćmy uwagę, że w porównaniu z RT z 1982 r. projekt UNCh z 2002 r. prócz czynności przypisanych urzędowo i obligatoryjnie biurom notarialnym ustala grupę czynności (spraw), którymi mogą się one zajmować (art. 19), a więc w naszym rozumieniu pozostawiając jakby swobodę w ich podejmowaniu, cokolwiek miałyby to oznaczać. Mają do nich należeć:

- a) przyjmowanie w depozyt i na przechowanie dokumentów na życzenie stron,
- b) rejestrowanie aktów prawnych w zakresie ustalonym przez prawo lub władzę wykonawczą (rząd centralny lub rządy lokalne),
- c) dokonywanie inwentaryzacji, ochrona majątków spadkowych,
- d) redagowanie i przechowywanie testamentów i innych dokumentów o znaczeniu prawnym.

Nie znając uwarunkowań i specyfiki testamentu chińskiego, trudno ocenić, na ile przesunięcie czynności sporządzania i przechowywania testamentu do kategorii „nieobowiązkowych” ma znaczenie w obrocie prawnym i w sytuacji notariusza.

7.3. Trudno nam sobie wyobrazić skalę i rodzaje czynności faktycznych dokonywanych przez chińskie biura notarialne. Trzeba jednak pamiętać, że biura te zatrudniają prócz notariuszy (i ich zastępców) także liczną rzeszę pracowników (urzędników) nie uprawnionych do sporządzania aktów notarialnych. Jednym z przykładów zorganizowania biura

notarialnego może być Biuro Shangling – dzielnicy Shanghaju. Zostało ono utworzone w 1983 r. i aktualnie zatrudnia 42 notariuszy o różnym statusie, przygotowujących ponad 25 tysięcy aktów notarialnych rocznie. Dotyczą one głównie spraw z zakresu prawa cywilnego, finansowego, obrotu nieruchomościami, handlu i stosunków z zagranicą (w roku 1983 było ich w tym biurze notarialnym 200). Pośród 42 notariuszy Biura Shangling 14 posiada trwały status, 18 status tymczasowy, 8 spełnia wymogi uprawniające do dokonywania czynności notarialnych, nie mając zadekretowanego statusu, a 2 jest notariuszami II klasy⁸⁰.

Działania na rzecz wzmocnienia i ochrony statusu notariusza, w tym także prowadzące do ustalenia jasnych kryteriów ich powoływania i awansów, są głównym zadaniem Chińskiego Stowarzyszenia Notariuszy (*China Notaries' Association*), założonego w marcu 1990 r. Aktualnie zrzesza ono 3.100 notariuszy spośród 12.000⁸¹.

---

⁸⁰ J.P. Kranz, *Rapport sur le Notariat Chinois, Commission de la Cooperation Notariale Internationale (C.C.N.I.) – UINL, op. cit., s. 3.*

⁸¹ Beijing Notary Public Office, <http://www.bnpo.gov.ch>, mat. druk. w zasobach UINL w Rzymie.